

מלחמה ספרותית

ספרים תחת אש בחסות מלחמת רוסיה-אוקראינה והסנקציות העולמיות: שלב חדש בקרב המעצמות סביב אוסף הספרים של אדמו"רי חב"ד. חשיפה

המלחמה הקרה.
פוטין קד לתמונת
כ"ק הרבי
מלויבאוויטש ז"ע
בטקס העברת
אוסף ספרי הקודש
למוזיאון היהודי על
חב"ד במוסקבה

תנועה חשודה לא נראתה בשדרת איסטון פארקווי בניו יורק באותו בוקר קיצי. רכב שחור האט את נסיעתו בליין סרוויס' (כביש השירות) הצדדי, לקראת הגעתו לפתח הבניין בו שוכנת ספרייתו של כ"ק מרן האדמו"ר מליובאוויטש - ספריית אגודת חסידי חב"ד. מתוך הרכב הגיחו שלושה אנשים נשואי פנים ונבלעו במהירות בבניין הספרייה, השוכן בסמוך למרכז חב"ד העולמי, 770 שבניו יורק. יושבי הרכב עשו הכל כדי לא לעורר את סקרנותם של מאות האנשים שפוקדים בכל שעות היום את מרכז 770. לא בכל יום נקרא מזכירו של הרבי, החסיד הרב חיים יהודה קרינסקי, אל הספרייה. הגעתו יכולה לעורר סקרנות ושמועות. בין יתר תארי, הרב קרינסקי הוא יו"ר 'המרכז לענייני חינוך', המאגד תחתיו את כל מפעל השליחות העולמי של חב"ד, והוא גם המזכיר היחיד של הרבי שנתר בחיים. בקומה השלישית חיכו לרב קרינסקי קבוצת אנשים במתח ובדממה. על השולחן היו מונחים שלושה כרכי ש"ס: מסכת מכות, מסכת גיטין ומסכת שבת. לצידם: תכריך כתב יד.

ידיו הרועדות מהתרגשות של הרב קרינסקי ליטפו את הספרים שניחוח ההיסטוריה ספוג בהם. הוא שלף כרך ש"ס, מסכת מכות, והכיתוב שהופיע על דף השער הכה בו כבוק: "שייך לכ"ק אדמו"ר מנחם מענדל מליובאוויטש".

המשתתפים במפגש החשאי ידעו מהיכן מגיע המשלוח ובאילו דרכים נסתרות הגיע. גם על התוכן נאמר להם מראש בסוד: אלו הם כרכים מתוך הש"ס של הרבי הצמח צדק, האדמו"ר השלישי לבית חב"ד, נכדו של מייסד השושלת, כ"ק האדמו"ר בעל התניא ז"ע.

הרב קרינסקי לא נתן להתרגשות להסיח את דעתו. כשהגיע אל תכריך כתב היד, הציג בפניו הספרן הראשי של הספרייה, הגאון רבי שלום בער לוי, כתבי יד מקוריים של האדמו"ר הצמח צדק, כדי להשוות בין כתבי היד. עיני הנוכחים אורו. לא ניתן היה לטעות: מדובר בתכריך יד מקורי, שהגיע בדיוק מאותו מקור שהגיעו כרכי הש"ס.

הספרים הללו הוחזקו עד לא מזמן בשבי - בספרייה הלאומית על שם לנין במוסקבה. כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש ז"ע השקיע מאמץ רב כדי שהם יגיעו אל ספריית החסידות בארצות הברית, והגדיר זאת כלא פחות ממצוות 'פדיון שבוים'. המשתתפים נזכרו כמה עוגמת נפש וכאב נראו על פני הרבי כל אימת שדיבר על הספרים שנתרו בשבי הרוסי. אך כל המאמצים הללו עלו עד עתה בתוהו. הספרים נותרו מאחורי מסך

אוסף נדיר של ספרי קודש

שנאספו במשך מאתיים שנה על ידי שישה אדמו"רים, עומד במרכזה של סערה דיפלומטית מתמשכת שגורמת לרוסיה לספוג קנס בשווי מאות מיליוני דולרים

| התפנית בעלילה מתרחשת

בשבועות האחרונים, כאשר

צוותים משפטיים בארה"ב,

באירופה ובארץ מאתרים נכסי

ממשל רוסיים, בדרך להקפאת

הנכסים עד להשבת האוסף | 28

שנים לאחר הסתלקותו של כ"ק

מרן האדמו"ר מליובאוויטש

זי"ע, בג' בתמוז תשנ"ד - הזירה

הדיפלומטית בין רוסיה וארצות

הברית מבעבעת לא רק בשל

המלחמה - אלא גם בשל בקשת

האדמו"ר להשיב את הספרים

| בסדרת ראיונות ל'משפחה',

שופכים בכירי חב"ד אור על

התמורות בפרשה שמסעירה את

הציר הפתלתל שבין הממשל

האמריקאי, הדב הרוסי וממשלות

אירופה | מסמך דרמטי

יוסי אליטוב

צילום: איי פי

הברזל. עכשיו, בדרך פלאית ממש, חוזרים כמה מהספרים למקומם הטבעי בספריית הרבי בניו יורק.

הרב קרינסקי חיך והוציא מפיו רק שתי מילים: "דין נצח". אלא, שבאופן שונה מהדרך המוחצנת לחגוג אירועים בחב"ד - חג 'דין נצח' של שנת תשפ"ב נחוג בצורה צנועה, בחשאיות.

כעת, לראשונה, הסיפור רואה אור מעל דפי 'משפחה', יחד עם כל פרטי הסאגה החוצה יבשות ודיפלומטיות בינלאומיות.

צידי הנכסים

זוהי רק פרשה אחת מיריעה עצומה של פרשות הקשורות באוסף שניאורסון האגדי, שהצית את דמיונם של מומחים וחוקרים רבים כל כך והוביל לעימות בין מעצמות עולם. כדי לצלול לסיפור כולו, שמתנהל בצל המלחמה בין רוסיה לאוקראינה, קחו נשימה ארוכה וצאו עימנו לדרך. יד ביד, לקרב-הספרים, שמתרחש בצל ההפגזות הרוסיות, בציר שבין מוסקבה, ניו-יורק, ירושלים ובירות אירופה.

הקרב להשבת הספרים מתנהל זה שנים בבתי המשפט בארה"ב, אבל משהו דרמטי מתרחש בשבועות האחרונים. בעקבות מלחמת רוסיה-אוקראינה ושינוי הדיפלומטיה העולמית כלפי השלטון הרוסי, מתכוונת תנועת חב"ד העולמית לשנות את כיוון פעילותה להצלת אוסף הספרים המצוי עדיין ברוסיה, וללכת על המלך נועז מחוץ לגבולות ארה"ב.

אישים מהשורה הראשונה של ליובאוויטש בארה"ב, החליטו בעצה אחת עם בכירי עורכי הדין למשפט בינלאומי, לצאת למסע ציד בין בירות המערב. הם מניעים תהליך משפטי להלאמת נכסים של הממשל הרוסי הנמצאים מחוץ לגבולות רוסיה, כנגד הספרים מאוסף שניאורסון, שרוסיה מסרבת להשיב בניגוד לפסק הדין של בית המשפט האמריקאי. בתפריט: שטחי נדל"ן, כנסיות, חפצי אומנות בשווי מאות מיליוני דולרים, עד להשבת 'אוסף שניאורסון', שנמצא בספריית לנין במוסקבה. במסגרת 'מסע הציד', שם הצוות המשפטי את ידו על אוצרות יהודיים שנבזזו על ידי הנאצים, ובתום מלחמת העולם הראשונה נבזזו והולאמו על ידי הצבא האדום, שכבש את ברלין וערי גרמניה.

מי שעומד מאחורי השארת הכתבים במוסקבה, הוא הנשיא פוטין עצמו, שטיפח את אוצרות האימפריה הרוסית ואף תבע בעלות על אוצרות הקיימים על אדמת מדינות רבות באירופה ואף בארץ. אוצרות חב"ד במוזאון, היו לידו של פוטין אחד הדובדבנים שבכספת האוצרות.

כדי לסבר את האוזן, בירושלים מצויים

לא מעט מאוצרות האימפריה הרוסית - בהם מגרש הרוסים, הכנסייה הרוסית והיווניות, ונכסים נוספים שהנשיא פוטין דרש ואף קיבל את הסכמת ראשי הממשלה הישראלים בעבר להעברתם לידי רוסיה. פוטין לא היסס 'לסחור' בשבויים בשר ודם ככלי להשבת הנכסים. המקרה האחרון, הזכור לכל, הוא שחרורה של נעמה יששכר - כאשר פוטין ניצל את כמיהת ראש הממשלה לשעבר נתניהו להצגת הישגים בקמפיין הבחירות, והתנה את שחרורה בהלאמת נכסים בירושלים לטובת ממשלת רוסיה.

אחד המוקדים מהם מתנהל המאבק הבינלאומי להשבת הספרים, ממוקם במדינת קליפורניה.

הגה"ח רבי שלמה קונין, השליח הראשי של הרבי מליובאוויטש לקליפורניה, הוא חבר ותיק במשלחת שמינה הרבי להשבת הספרים. הרב קונין הוא דמות מרתקת שנעה בין בירות אירופה וערי ארצות הברית כחלק מהמאבק שלא תם. כששוחחנו איתו לצורך הכתבה - הרב קונין אישר את הפרסום הבלעדי והסביר: "אנחנו מצויים לפעול בכל הדרכים המשפטיות שאפשריות, כדי לגרום לרוסיה להבין שלא נניח להם עד שישביבו את הספרים שנלכחו על ידם בשבי ושייכים לחסידות חב"ד".

האם הדרך הנכונה היא לתבוע שליטה על נכסים רוסיים?

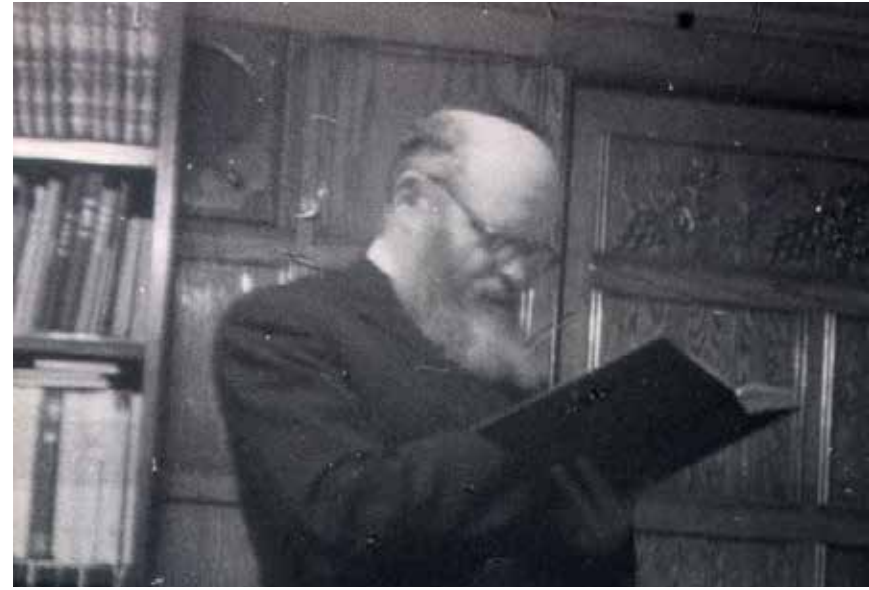
"כסף, מטבע הדברים, זה לא מה שמפריע לרוסים", מסביר הרב קונין. "האסטרטגיה החדשה היא, לפעול ולגעת בעניינים הכי סנטימנטליים וחשובים עבור האימפריה הרוסית. במסגרת זו, נעקוב אחר נכסים ואוצרות שנמצאים מחוץ לגבולות רוסיה, עד שהרוסים יבינו שעליהם להשיב את הספרים חזרה לספרייתו של הרבי בניו יורק".

גם בצד הישראלי גויסו טובי עורכי הדין, כדי לנהל מאבק משפטי חוצה יבשות. המומחה למשפט חוקתי ובינלאומי, עו"ד אורי קידר, המייצג את חב"ד במאבק המשפטי, עומד בראש הצוות לאיתור ותפיסת הנכסים באירופה ובמזרח התיכון. לצידו בצוות (וכאן המקום לגילוי נאות) ניצב שותפו החרדי, איש עיתון 'משפחה', המשפטן עו"ד אבי בלום. הצוות הישראלי מסונכרן בהליכים המשפטיים עם עורכי הדין בארה"ב ובבירות אירופה. בנק הנכסים הרוסיים שאותרו - חוצה גבולות ויבשות. הצוותים המשפטיים מטעם הממשל הרוסי נערכים להגן על נכסיה של רוסיה, ובכך למעשה, הושג היעד הראשוני: החזרת הנושא למוקד סדר היום במוסקבה, גם תוך כדי המלחמה.

הקרב החל, אך המערכה הגדולה עוד בחיתוליה. המהלך היצירתי לא היה

חצי הדרך. חסידי חב"ד במוסקבה מעללים בהתרגשות בספרי האדמו"רים שהועברו למוזיאון היהודי

לעשות הכל כדי להשיב את הספרים. כ"ק מרן האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע מניין בספר בחדר

נכתב בגלות קזחסטן. ספרי הזהר של אבי הרבי מליובאוויטש הנמצאים בספרייה עם חידושים בקבלה בשולי הגיליון

שם אבותי. המזוודה שבה שמר כ"ק הר"י צ' מליובאוויטש זי"ע את כתבי היד של אבותיו ונדה איתו בשנות המלחמה

משימה שלא הסתיימה. חברי משלחת ההצלה ועורכי הדין אחרי מתן פסק הדין האמריקאי

יכול להתרחש לולא המלחמה שנישטת בחודשים האחרונים בין רוסיה לאוקראינה.

אוסף בן 500 שנה

כדי להבין מה בדיוק קורה בפרשה הזו, שנחשבת כבר עשרות רבות של שנים – צריך לתת רקע לקורות הרפתקאותיה של ספריית אגודת חסידי חב"ד, ספרייתו של כ"ק מרן האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, המלאה בספרים עבי כרס ומושכת הדים רבים בקרב רבבות חסידי חב"ד בעולם כולו, מתוך דאגה לגורל הספרים היקרים. ספרייתו של הרבי מליובאוויטש, הסמוכה למרכז חב"ד העולמי בניו יורק, מונה כיום כמיליון ספרים, כתבי יד נדירים וחפצים מגדולי החסידות לאורך הדורות. היא נחשבת לאחת הספריות היהודיות החשובות ביותר בעולם. הרבי עצמו היה כידוע איש ספר במלוא מובן המילה, ואנשי הספרייה מעידים, כי הכיר כל ספר בעל משמעות הקיים בספרייתו.

הרב שלום בער לוי, מנהל הספרייה, הוא דמות אגדית בחסידות. הוא מנהל ביד רמה את הספרייה, כולל החדרים המיוחדים עם הווטרנריות, בהן מוצגים כתבי היד הנדירים. בעבר נשלח, יחד עם קבוצה שבחר הרבי אישית, כדי לפעול להשבת אוסף הספרים שנמצא ברוסיה.

אנו משוחחים עם הרב לוי ומקבלים מעט רקע על הפרקים האחרונים בעלילה: "הציבור הרחב הכיר את הרבי מליובאוויטש כמנהיג יהודי מפורסם בזכות מפעל השליחות האדיר שהקים ופיתח להצלתו הרוחנית של עם ישראל. יחד עם זה, משום מה לא שמים לב לקנה המידה העצום של היקף החיבורים התורניים של הרבי. זוהי משנה הפרוסה על כל חלקי פרד"ס התורה, ומשתרעת נכון להיום על פני למעלה מ-250 כרכים! מדובר בגאונות שאין דומה לה, משהו בלתי נתפס. כמי שמתעסק במשך שנים רבות בספרים ובספרות יהודית, אני לא מכיר דבר כזה בהיסטוריה העולמית. כששמים לב לזה – קל יותר להבין מה הייתה המשמעות של הספרייה התורנית בחיי הרבי ובחיייה של חסידות חב"ד."

למעשה, החביבות לאיסוף ספרי קודש החלה כבר אצל האדמו"ר בעל התניא זי"ע, מייסד חסידות חב"ד, שהחל לאסוף ספרים מקדמוני החסידות, חלקם נדירים ביותר. האדמו"רים שבאו אחריו הוסיפו על האוסף למען הדורות הבאים. לשיא הגיעה הספרייה תחת הנהגתו של כ"ק האדמו"ר הר"י צ' זי"ע, בנו של כ"ק מרן אדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש זי"ע, שהיה חובב ספר ובעל עין חדה לספרים מיוחדים כבר מילדותו.

הר"י צ' הוסיף ספרים רבים לאוסף הענק, עד שהספרייה מנתה לא פחות מ-12,000 ספרים בכל תחומי היהדות.

חלק מהספרים עתיקים ונדירים, דוגמת 'שאלות ותשובות לרבנו אשר' שנדפס בוויניציא בשנת רצ"ג, לפני קרוב לחמש מאות שנה. חלקם ספרים נדירים ובעלי חשיבות רבה לעם היהודי, כמו סידורו האישי של הבעל שם טוב, שנכתב בכתב ידו של גיסו הרה"ק רבי גרשון מקיטוב זי"ע ועליו מופיע כתב ידם של התלמידים הקדושים המבקשים מרבם להזכירם בתפלתו. על סידור זה אמר הרבי, שהוא ירא לגשת אל הסידור וכי עיין בו רק עשרות שנים קודם לכן, בחיי חמיו האדמו"ר הר"י צ' מליובאוויטש, כאשר הורה לו להכין את הסידור עבור חוקר שרצה לעיין בו.

ספרים מובחרים במלחמה

בשנת תרע"ד (1914) פרצה מלחמת העולם הראשונה. כוחות גרמניה תקפו את גבולות רוסיה, ומצבה של האימפריה הרוסית הלך והתערער. העיירה ליובאוויטש הייתה קרובה לגבול והחזית הלכה והתקרבה אליה במהירות. בשנת תרע"ו (1916), אחרי מאה שנות פעילות של אדמו"רי החסידות בתוך העיירה ליובאוויטש – החליט האדמו"ר הרש"ב לעזוב את העיירה. הוא עבר לרוסטוב, בעומק השטח של רוסיה. דאגה גדולה הייתה בבית האדמו"ר הרש"ב, כשעלתה השאלה מה עושים עם אוסף הספרים הנדירים. אחד החסידים הציע לקבל עליו את העניין ולהעביר את האוסף בעגלה מיוחדת לעיר הבריה, מוסקבה. ההצעה התקבלה והספרים אוחסנו במקום מוגן מנזקי מים, קור וידי שודדים, כדי לשומרם עד לסיום המלחמה. האדמו"ר הרש"ב, שנפטר מספר שנים אחר כך ברוסטוב, כבר לא זכה שוב לראות את ספריו.

בעיצומה של המלחמה, בשנת תרע"ו, פרצה המהפכה הבולשביקית ומלחמה ניטשה ברוסיה בין תומכי הצאר ובין המהפכנים אחוזי הלהט הקומוניסטי, כאשר המאבק הסתיים בניצחון הבולשביקים. השלטון השתלט על אזור המחסנים בו נשמרו אוצרות לא מעטים של עשירי רוסיה.

ואז הם נתקלו בספרים העתיקים. אחד מקציני הקג"ב – יהודי שקרא לשון הקודש – הבחין באוסף הגדול, עמד על הייחודיות של הספרים, והורה להעביר אותם לספריית לנין, הספרייה הלאומית של רוסיה שהלכה והתגבשה באותם ימים. לפי החוק הקומוניסטי החדש, כל הספריות

שהכילו מעל מעל 1,500 כותרים – הולאמו בעלי ספריות נדרשו להעביר את הכותרים לספריית לנין.

בשוך המלחמה, כשהוא יושב כבר בניו יורק אליה נמלט בעיצומה של מלחמת העולם השנייה – התעניין האדמו"ר הר"י צ' במצב הספרים שהושארו במחסן וניסה לקבלם בחזרה. אלא שהמשרד הרוסי התעלם מבקשותיו. לדברי השלטון, מדובר באוצר לאומי יקר, שאינו ניתן להשבה. לאחר לחצים נוספים טען המשרד שאינו יודע היכן הספרים, בשל הבלבול הגדול של ימי המלחמה.

במשך שנים ארוכות פסקו המאמצים להשגת הספרים היקרים. ההשערה הייתה כי הם פוזרו בין ספריות שונות ברחבי הגוש הקומוניסטי, בקיב, מינסק וערים אחרות. אך חתנו של הרבי הר"י צ', כ"ק מרן אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, שמר את הדבר, כאשר החלו להסתמן שביבי תקווה, מייד מיצה

"הרבי הציב בפנינו משימה ודרש מאיתנו להתמסר אליה מעל לטבע ממש, גם מול מעצמות עולם"

את האפשרויות ועורר שוב את העניין בספרים השבויים.

הרבי שיגר שתי משלחות מיוחדות במטרה לפדות את הספרים מידי הרוסים: המשלחת האחרונה יצאה בשנת תשנ"א (1991) ופועלת עד היום להצלת הספרים בכל דרך אפשרית. מלבד הגרש"ב לוי, המשמש כספרן הראשי ב'ספריית אגודת חסידי חב"ד' – המשלחת מונה עוד שלושה חברים שנחשבים מבכירי שלוחי חב"ד בעולם כיום: השליח הראשי לקליפורניה הרב שלמה קונין, הרב יצחק קוגן ממוסקבה המכונה 'הצדיק מלניגרד', והצלע הישראלית, הרב יוסף יצחק אהרונוב, יו"ר 'מפעל השליחות' של חב"ד בארץ ישראל. מה שהחל כמשימה דחופה, הפך לשליחות-חיים, שנמשכת עד היום.

מול סוכני קג"ב

סיפורי הנסיעות החשאיות לרוסיה לצורך הטיפול בהשבת הספרים – יכולים

למלא פרקים ארוכים.

קשיים רבים היו מנת חלקם של חברי המשלחת. הם עברו ימים לא פשוטים במוסקבה; הם היו נתונים למעקב בלתי פוסק של סוכני קג"ב. בבניין ממול לדירה ששכרו, במרחק כחמישה-עשר מטרים, בקומה המקבילה – שכרו סוכני הקג"ב דירה אף הם, ממנה תיעדו, צילמו ועקבו אחר כל מעשיהם של חברי המשלחת, וכמובן צותתו לשיחותיהם. "כשהיינו צריכים להתקשר לחו"ל, היינו פותחים את ברזי המים בדירה, כדי ליצור רעש שיפריע למצותתים", סיפרו חברי המשלחת.

כלי התקשורת היחיד עם העולם החיצון היה טלפון ישן, שכדי להוציא שיחות ממנו יש להמתין לאישורה של המרכזיה. מאוחר יותר סיפר חבר המשלחת הרב אהרונוב: "הרבי הציב בפנינו משימה ודרש מאיתנו להתמסר אליה מעל לטבע ממש, גם מול מעצמות עולם".

ואכן, למרות שזו הייתה משימה שנתפסה כאצבע בעין של השלטון הרוסי, חברי המשלחת הצליחו להגיע ולהיפגש אישית עם ראשי המעצמה הרוסית – משר התרבות ועד למנהיגים הנודעים מיכאיל גורבצ'וב ובוריס ילצין. כולם ישבו והבטיחו כי יחתמו על צו לתת להם את הספרים.

אבל כאן התנהלו הרוסים מול חברי המשלחת בטקטיקה שהובילה לתסכולים ואכזבות: הם נתנו לחברי המשלחת להגיע עד למעלה, להיפגש עם כל הבכירים במעצמה – ואז, הם פשוט ניתקו מגע. העלו את הציפיות – ושוב ריסקו אותן. חברי המשלחת מצאו את עצמם ברכבת הרים רגשית, בין ציפייה שהנה הם מצליחים לגרום נחת רוח לרבי ששלח אותם – ואז שוב לעמוד מול קיר אטום ובלתי עביר.

הרבי מליובאוויטש ניצל את שהותם של חברי המשלחת על אדמת רוסיה למשימה נוספת: לפעול להפרחת השממה היהודית ברחבי רוסיה. למרות שכל אחד מחברי המשלחת ניהל מוסדות משלו במקום מגוריו – הרב שלמה קונין ניהל כבר אז אימפריה רוחנית בקליפורניה והרב אהרונוב היה אז בשיא העשייה בארגון 'צעירי חב"ד' בארץ – הרבי דרש מחברי המשלחת שיוסיפו לפעול גם ברוסיה: הם הקימו את 'ארגון אגודת חסידי חב"ד' בחבר העמים' ופעלו לפיתוחו של מפעל השליחות שהחל להתפתח על אדמת רוסיה עם קריסתו של מסך הברזל.

הפעולות של חברי המשלחת באותן שנים היוו את המסד למה שיהפוך למוקד השליחות החב"די ברחבי מדינות חבר העמים לשעבר. הרבי ראה כבר באותם ימים, את הפוטנציאל העתידי של ביסוס

להשיב את האוסף המלאם. פוטין עם רבה של רוסיה הגר"ב לאזאר בטקס העברת הספרים במוסקבה

בידיים רעודות. שני ספרים שהועברו בחשאי לארה"ב: גמרא מסכת מכות דפוס ז'יטומיר עם חתימת ידו של כ"ק האדמו"ר היצמח צדק ז"ע, וספר השא את החותמת של בנו, כ"ק האדמו"ר מהר"ש מליובאוויטש ז"ע

מאבק דיפלומטי. עורך הדין נתן (נאט) לזין מציג את אחד הספרים עם שגריר ארה"ב לשעבר דייוויד פרידמן

הקונגרס האמריקני. בין היתר הואיל לשלוח שבעה ספרים מ'אוסף שניאורסון', תמורת התחייבות ברורה כי הספרים יוחזרו לרוסיה על פי דרישה.

הספרים אכן הגיעו לארה"ב. אבל אז פנו מטעם חב"ד לקונגרס בדרישה שהספרים לא יוחזרו לרוסיה, אלא לרשות הספרייה. בית המשפט הפדרלי האמריקני אישר את הבקשה, והספרים המושאלים הועברו על ידי הקונגרס לחב"ד. הרוסים הזועמים פנו לבית המשפט במוסקבה נגד הקונגרס האמריקני, וכמצופה – השופטים במוסקבה קבעו שעל 'ספריית הקונגרס האמריקני' להשיב את הספרים לספריית לנין. גם כאן

הוגשה הנקמה הרוסית כשהיא חמה: על כל יום בו לא יוחזרו הספרים לרוסיה, יוטל קנס על ספריית הקונגרס בסך חמישים אלף דולר בדיוק. ספר תחת ספר, כסף תחת כסף. כפתרון ביניים, בניסיון לרכך את הלחץ העולמי, החליט הנשיא פוטין, בחודש תמוז תשע"ג (2013), להעביר את הספרים לרשות המוזאון היהודי במוסקבה. ההשבה נעשתה בטקס גדול, כאשר הנשיא פוטין מכנס מסיבת עיתונאים במרכז חב"ד ברוסיה ומאחריו מתנססת בגאון תמונתו של הרבי מליובאוויטש ז"ע. פוטין אף

קד בנאמו לתמונה של הרבי כאות כבוד, בהראותו כי רוסיה עושה את הצעד לכבודו של הרבי. כך אכן הועברו הספרים לתחומי המוזאון היהודי מצד אחד, אך נשארו ברשותה ואחריותה של רוסיה.

כיום האוסף פתוח לעיון הציבור ונמצא באחריות ובבעלות ממשלתית. כל המעיין בספר חייב להפקיד את דרכונו קודם. אולם עבור חברי המשלחת האמונים על המשימה שהטיל עליהם הרבי, אין בכך פתרון. "הרבי רצה שהאוסף יגיע לספריית חב"ד כאן בניו יורק", אומר הרב שלום בער לזין, "זהו מקומם של אלפי הספרים".

לחב"ד הגיעו שמועות, שספרים מתוך 'אוסף שניאורסון' שנמצאים עדיין במוסקבה, נגנבים על ידי סוחרים תמורת שוחד שמועבר לשומרי הספרייה. השמועות אוששו, לאחר שלפני כשנתיים הוצע למכירה בבית מכירות בארץ ספר שנגנב מ'ספריית לנין' ועליו מופיעים חתימות וכתב ידו של המהר"ש ז"ע – האדמו"ר הרביעי לבית חב"ד. הרב אהרונוב גייס את עורך הדין הנודע נתן (נט) לזין, שיחד עם השגריר האמריקני דאז, דייוויד פרידמן, החזירו את הספר לספרייתו של הרבי בניו יורק. פרשה זו, כמו הסיפור שבו נפתחה הכתבה, מעצימה את הטיעון של חב"ד, לפיו בכל יום בו האוסף נמצא בידי הרוסים – פריטיו נמצאים בסכנה.

בשנים האחרונות גולש הקרב המשפטי לפסים דיפלומטיים: הרוסים מאיימים

רוסי: אחד לפנים, ושניים לאחור.

שוחד במוסקבה

לאחר שמוצו ההליכים הדיפלומטיים, החליטו חב"ד לפנות לבית המשפט הפדרלי האמריקני בווינגטון, בבקשה שיכפה על ממשלת רוסיה את השבת האוסף הגזול. ממשלת רוסיה שררה תחילה את שירותיהם של עורכי דין מהטובים בארה"ב, כדי להתמודד מול חב"ד.

בארצות הברית התייחס הממשל ברצינות לנושא ואף שלח משלחת של השגרירות לספרייה. הדו"ח ששלחה המשלחת בי"א בשבט תשס"ט (2009) למחלקת המדינה האמריקאית, דלף לימים ל'ויקיליקס' והנה תוכנו: "בביקור שערכנו לפני שבוע בספרייה הלאומית הרוסית, ראינו את 'אוסף שניאורסון', אוסף של ספרים קדושים השייכים לתנועת חב"ד, שהיא זרם ביהדות האורתודוקסית. מנהל הספרייה, מר סרגיי קוקשקין, אמר לנו, שהמנהיגים של חב"ד במוסקבה לא ביקרו במקום בשנים האחרונות. לטענתו, הוא לא מעודכן במהלכים משפטיים המתקיימים בבית משפט בווינגטון בנוגע לאוסף, והוא היה נראה מופתע לשמוע שחלק מהספרים נגנבו מהספרייה והם נמכרים בארץ. ההערכה היא, כי רק כמאה חמישים עד מאתיים איש מגיעים בשנה לראות את האוסף, והמנהל מעריך שהספרים נשמרים במצב טוב".

בסופו של דבר, כאשר חשדה רוסיה שהפסיקה לא תהיה לטובתה, היא נסוגה מכך, נמנעה מלשתף פעולה עם בית המשפט וטענה כי לבית המשפט האמריקני אין סמכות לדון בעניין, והדיון נערך במעמד צד אחד.

במשך זמן רב דן בית המשפט בנושא, עד שפסק חד משמעית שהאוסף שייך לרבי, והוא הורה לממשלת רוסיה להעביר בתוך שלושים יום את כל כרכי האוסף לידי תנועת חב"ד, וכי כל יום של עיכוב בפסק הדין מחייב את הרוסים בחמישים אלף דולר. הסכום הולך ומצטבר עד היום, אבל בחב"ד לא מעוניינים בכספים, אלא בספרים. "על פי הפסיקה החד-משמעית, חייבים לנו הרוסים כיום מיליוני דולרים", אומרים ל'משפחה' עורכי הדין האמריקאים שמטפלים בתיק, "אבל חסידי חב"ד הבהירו לנו שהם לא מעוניינים בכספים, והמטרה שלהם היא השבת הספרים, שהרבי הגדיר אותם כ'פדיון שבויים'".

פרשה נוספת שהסתבכה בעקבות המשפטים והדיונים, הייתה כאשר לרגל אירוע מיוחד ניאותרו הרוסים להשאל שורה של אוצרות תרבות לתצוגה ב'ספריית

וכל, וקבע שהספרים של אדמו"רי חב"ד שייכים לחסידות, ולפיכך אסור להסכים לאף הסדר שלא מחזיר אותם לבעליהם 'ביד רמה' ובדרך המלך. כשוראים כיום את תביעת רוסיה להחזרתם של שבעה ספרים שהושאלו כביכול – אפשר להבין את עיניו הצפיות של הרבי".

גם מול הסנאט האמריקני נעשתה פעילות ענפה. שלוש פעמים חתמו כל מאה הסנאטורים פה אחד על מכתב לנשיא הרוס, שמגבה את דרישתם של חסידי חב"ד להחזיר את האוסף לספריית הרבי. "צריך להבין את ההישג", אומר הרב אהרונוב. "בשנת תשנ"ב (1992) כיהנו 100 סנטורים, בשנת תשס"ה (2005) כיהנו ברובם 100 סנטורים אחרים, ובשנת תשע"ז (2017) התחלפו כמעט כל הסנטורים הקודמים. כמובן שיש בודדים שכיחנו כל הזמן, אבל מדובר בלמעלה מ-250 סנטורים שחתמו על הדרישה הזו בפרקי זמן שונים".

סוכני הקג"ב שכרו דירה ממנה תיעדו, צילמו ועקבו אחר כל מעשיהם של חברי המשלחת, וכמובן צותתו לשיחותיהם

בעקבות הלחצים הכבדים ניסה הממשל הרוסי להגיע לפתרון שיפחית את לחץ הממשל האמריקני, אך יותיר את חלק הארי של הספרים בספריית לנין. "שוחחנו ישירות עם הנשיא דאז, ביל קלינטון", סיפר הרב אהרונוב, "וכאשר הגיע סגן נשיא ארה"ב, אל גור, לרוסיה, וביקר בספריית לנין – העניקו לו את ספר ה'תניא' מתוך 'אוסף שניאורסון', זהו ספר התניא שהרבי הרי"צ למד ממנו, עם הקדשה מיוחדת שכתבו תלמידי ישיבת 'תומכי תמימים' בעיירה ליובאוויטש.

"מייד כשהמריא מטוסו של אל גור מרוסיה, הוא התקשר ממטוס האייר פורס ו' לדווח לנו, שהספר נמצא בידו. אחרת ידענו שהוא אמור לקבל ספר מהספרייה, אך לא ידענו איזה ספר הוא יקבל. הייתה נחת רוח גדולה לרבי כשהביאו לרבי את הספר. זה בהחלט היה הצעד הראשון לקראת הכרזת 'דין נצח'". מאז נרשמו עוד עדים רבים, לפעמים בצעדים של ריקוד

הפעילות היהודית על אדמת רוסיה. בהמשך יבאו תחתיהם 'שלוחים' אחרים, היושבים עד היום במוסקבה ומנהלים פעילות רוחנית מסועפת.

אך הספרים בספרייה – נותרו ללא תזוזה. שליטי רוסיה הקשיחו את עורפם, וגם פוטין החליט להנציח את הסיור העיקש. תמיכה בפעילות יהודית ברוסיה – כן; היענות לבקשת החסידות בארה"ב – לא. להחזיר את האוצר המלאם לבעליו – לא ולא.

חותמת שחורה

הקרב על הספרים, התנהל בשיטה של 'מקל וגזר'. הדיפלומטיה תפסה את מרב המיקוד, אולם משזו כשלה – עברה הפעילות לזירה המשפטית. בגזרה זו נחלה החסידות הצלחה – הערכאות המשפטיות בארה"ב פסקו, כי על רוסיה להשיב את האוסף – אבל בשלבי הביצוע, התקבלו הנחיות מצמרת הממשל בווינגטון לנהל את המאבק בעצימות נמוכה, כדי שלא לפתוח חזית דיפלומטית מול הרוסים. במקביל, עמדה לנגד עיניהם של אנשי חב"ד טובת היהודים היושבים ברוסיה ונתונים לחסדי פוטין.

המציאות הזאת השתנתה לאחרונה. עם הטלת הסנקציות על הממשל הרוסי ושלוחיו ברחבי העולם, הגיעו איתותים מווינגטון, כי בשלו התנאים להעלות חלק מצמרת חב"ד, כבר סומו לאחרונה בחותמת שחורה שמונעת מהם כניסה לרוסיה לצמיתות. וכל זה, עוד לפני שהמאבק הרשמי לציד הנכסים הרוסיים יצא לדרכו באופן מלא.

מדוע רואים הרוסים חשיבות שכזאת בהחזקת האוצרות החב"דיים? בעדותו הנרחבת בפני הגופים האמריקאים, שנתן בזמנו חבר המשלחת הרב יוסף יצחק אהרונוב, הוא שפך אור על מה שהתרחש ברוסיה מאחורי הקלעים:

"צריך להבין את הסיטואציה: רוסיה היא מעצמה של מאות מיליוני אנשים, ואנחנו באנו בדרישה קנטרנית מבחינתם, כשאנחנו מכוונים הכי למעלה. ישבנו עם שלושת נשיאי ברית המועצות, גורבצ'וב, ילצין ופוטין. כך גם עם כל השרים והפקידים הבכירים, כולם ישבו איתנו והכירו אותנו, והבינו שזו דרישה של הרבי ואנחנו לא נרפה מהמשימה שהוטלה עלינו.

"בתווך, הועלו הצעות שונות ויצרניות בניסיון לפתור את המשבר. בשלב מסוים, הוצע שהספרים יישלחו כתערוכת ספרים לארה"ב, יתארו בספרייה של הרבי ושם ייתקעו' כביכול. אך הרבי שלל זאת מכל

הלאמה מרושעת. ספריית לנין במוסקבה, בה הוחזקו הספרים במשך עשרות שנים

מזכרת מרגשת. דף מסידורו האישי של הבעש"ט עשומור בספריית ליובאוויטש בניו יורק

הבטחות ואשלייות. חברי המשלחת בפגישה עם שר התרבות הרוסי. נראים: הספרן הגרעי"ב ליון, השליח הרב שלמה קזין והרב יוסף יצחק אהרונט

להחרים נכסים אמריקניים, והאמריקנים מאיימים להחרים נכסים רוסיים. ההחלטה גרמה למתחים דיפלומטיים כה חריפים, עד שרוסיה חששה לאשר לספינה בבעלותה לעגון בנמל סן פרנסיסקו בארצות הברית, מחשש כי תעוקל. הספינה 'תקווה' עמדה לעגון בנמל כאשר מאות דיפלומטים ובכירים רוסיים, אמריקאים ופולנים, מחכים לה ברציף, אך ברגע האחרון הודיע קפטן הספינה כי לא תעגון בנמל, והיא הסתלקה לכיוון מקסיקו.

צו מעצר לספרן

כאן אנו מגיעים להתפתחות האחרונה בעלילה, המתרחשת בצל מלחמת רוסיה-אוקראינה, ששינתה את כללי המשחק. תביעה עדכנית שהוגשה על ידי חב"ד בניסיון ללחוץ על רוסיה, מופנית לבנקים הגדולים בעולם 'גילוי נכסים' רוסיים המצויים בידיהם, מה שיחייב אותם להגיש לבית המשפט פירוט של כל הנכסים של רוסיה הנמצאים בידיהם, כמהלך לקראת חילוט נכסים רוסיים לחוב ההולך ותופח שלה כלפי האוסף החב"די. התביעה מבקשת מכלל הגופים הפיננסיים בארצות הברית להגיש לבית המשפט פירוט של כל הנכסים והכסף של רוסיה הנמצאים בידיהם. הרוסים החלו לחוש שהעניינים מתחילים להתחמם שלא לטובתם, ומיטב עורכי הדין בארה"ב נשכרו להגן על נכסיה של אמא רוסייה. מנגד, עורכי הדין של משרד החוץ והאוצר האמריקני ביקשו למנוע את המהלך, העשוי להוביל לתקרית דיפלומטית קשה. הם הציעו במקום זאת להגיע לפשרה בדרכים דיפלומטיות שקטות, אך השופט הגיב בצנינות: "נראה לי, שהצלחתם להוכיח לי שהדיפלומטיה שלכם במשך שלושים השנה האחרונות עוזרת כמעט כמו פסק הדין שלי", כשהוא רומז שהרוסים מתעלמים מפסק הדין ויהיה לכן מחיר כבד. השופט אמר שהוא ייתן הכרעה כבר החודש, ומעריכים שהוא גם יגדיל את סכום הקנס המוטל כבר על הרוסים.

התגובה החריפה של השופט הביאה את הרוסים להתייחס ברצינות לתביעה, כאשר התגובה הגיעה בדמות צו מעצר רוסי נגד הרב שלום בער ליון, מנהל הספרייה החב"דית, משום שהוא זה שמחזיק בשבעת הספרים שלטענת הרוסים שייכים לה. בנוסף, רוסיה מצידה הוציאה צווי אי מעבר לגבולותיה כמעט לכל חברי המשלחת ואישים חשובים בחב"ד, ובכך ביטאה את הלך רוחה החדש. המלחמה באוקראינה אומנם טרקה

את הדלת בפני הדיפלומטיה, אך פתחה הזדמנויות רבות לחב"ד. בשונה מהעבר, ארה"ב, וגם מדינות אירופה, יהיו מוכנות בחדווה לעמוד כעת לצידה של חב"ד במאבק להשבתם של 'אוצרות התרבות היהודיים'. אך אליה וקוץ בה: הסנקציות שהופעלו על רוסיה בחילוט של נכסים רוסיים בשווי טריליוני דולרים - מעמידים בצל את הקנס שהטיל בית המשפט בווינגטון על רוסיה בתיק 'אוסף שניאורסון'.

בשל כך, מה שנותר כעת הוא ללכת על אוצרות המסורת האימפריאליסטית הרוסית, שאותה מטפח פוטין, ולהלאים נכסים רוסיים סימבוליים ברחבי העולם. על אף שהיה נראה שפסק הדין של בית המשפט האמריקני איננו מרגש את הדב הרוסי אדיר הממדים - הרב שלום בער ליון מספר, כי מאחורי הקלעים הזירה מבעבעת. "בעקבות פסק דין שנתן השופט רוסי למברט בשנת תשע"ג (2013), שקונס את רוסיה בחמישים אלף דולרים על כל יום שבו הספרים לא מוחזרים - החלה רוסיה בסדרת מהלכים חשאית מול תנועת חב"ד, ששיאה היה בוועידה חשאית בעיר הלסינקי, בירת פינלנד. המהלכים הללו מעידים כי הדיון והפסיקות בווינגטון משפיעים גם משפיעים על הקרמלין במוסקבה", הוא מספר.

בגלל חשאיותה, מיקומה והמועד בה נקבעה, משתתפי הוועידה לא יכלו להגיע בטיסות סדירות, אלא במטוסים פרטיים בלבד. מצרפת יצא מטוס שעל סיפונו צוות עורכי הדין של חב"ד והרבנים ליון, אהרונב וקונין; מניו יורק הגיע מטוסו הפרטי של המיליארדר היהודי רון לאודר, שטס תשע שעות יחד עם מזכירו האישי של הרבי מליובאוויטש ומי שעומד בראש המשרדים העולמיים של חב"ד כיום, הרב יהודה קרינסקי; וממוסקבה יצא מטוסו הפרטי של האוליגרך הרוסי מישה פרידמן, מי שנחשב יד ימינו ומקורבו של נשיא רוסיה ולדימיר פוטין יחד עם הרב יצחק קוגן. מטרת הפגישה הייתה ברורה: רוסיה משיבה את הספרים לספריית חב"ד בארה"ב ומסיימת את הסאגה.

פרסה בהלסינקי

העיר הלסינקי נבחרה כבירת מחדל, מאחר שעורכי הדין של חב"ד סירבו להגיע למוסקבה, מחשש לתרגיל רוסי. כך נבחרה בירת פינלנד, בגלל קרבתה לגבול הרוסי מחד ובגלל מיקומה הנייטרלי מאידך. הכפור השורר דרך קבע בעיה, היה באותו יום קשה מנשוא. מבעוד מועד נשכר חדר ישיבות בנמל התעופה, בו התנהלה הוועידה.

האוליגרך פרידמן נתן את מילתו כי הוא הגיע לישיבה לאחר שישב עם הגורם הבכיר ביותר בקרמלין וכי הוא משמש כשליחו האישי בפגישה זו. בסיום הוועידה הוחלט, כי ייערך טקס בקרמלין להשבת הספרים יחד עם הנשיא פוטין. הנוכחים החליטו כי רון לאודר וחברי משלחת חב"ד ימשיכו עם מישה פרידמן למוסקבה.

כמה ימים לאחר מכן ביצע נשיא רוסיה סביב פרסה, והפתיע את כולם. פוטין הגיע אישית ל'מוזאון הסובלנות' שבנתה חב"ד במרכז מוסקבה, וכשתמונתו של הרבי ניצבת לצידו הוא הצהיר, כי הספרים יועברו למוזאון ולא יוחזרו לספרייתו של הרבי בארה"ב. מסתבר שפוטין חזר בו ברגע האחרון והחליט ללכת על פשרה ולאכזב את חב"ד. "הרבי הבהיר מעל לכל ספק, בעל פה ובכתב, שמקומו של האוסף בספרייה בניו יורק, וכאשר הובעה בפניו הצעה שכזו

הרבי הבהיר מעל לכל ספק, בעל פה ובכתב, שמקומו של האוסף בספרייה בניו יורק

לעשות ספרייה מיוחדת על אדמת רוסיה לאוסף שניאורסון, הוא שלל זאת בתוקף", מבהיר הרב ליון.

הגילוי על ועידת הלסינקי הוא בעל משמעות רבה. הוא בעצם חושף כי למרות שרוסיה הודיעה, שהיא אינה מתייחסת להליך המשפטי המתנהל בארה"ב, מסתבר שההליך משפיע בהחלט. גורמים בחב"ד אומרים, כי ההליך המשפטי נמצא בעיצומו ואין סיבה שארה"ב ורוסיה לא ימצאו את הנוסחה הנכונה לפיה הספרים יושבו לספריית הרבי.

עד היום לא פורסמו פרטים רבים על מה שעושה המשלחת מול רוסיה וארה"ב. חברי המשלחת מתנהלים בחשאיות גמורה. העדות שמתפרסמת רק עתה על מה שקרה בפינלנד לפני שמונה שנים, מעידה על עשייה בלתי פוסקת. בין היתר, תנועת חב"ד הצליחה לגייס את נשיאי ארה"ב למען המשימה, באמצעות יו"ד 'אגודת חסידי חב"ד' העולמית, הרב אברהם שם-

טוב. כיום מסייע בידיו גם הבן, הרב לוי שם-טוב, החולש על סניף חב"ד בווינגטון ובממשל הקודם נחשב לרבם האישי של בני הזוג קושנר, בתו וחתנו של הנשיא טראמפ.

תעלומה במצולות

במשך השנים נקשרו בפרשה זו אילי הון מפורסמים, בהם איל ההון הבריטי רוברט מקסוואל, ששיחת הטלפון האחרונה שקיים על היאכטה המפוארת שלו לפני שנעלם בגלי הים, הייתה עם הרב אהרונב בנוגע ל'אוסף שניאורסון'; מקסוואל הבטיח שניצל את קשריו הרבים עם השלטון הרוסי כדי לחלץ את הספרים מרוסיה. עד היום, אף אחד אינו יודע מה בדיוק אירע למקסוואל לאחר שיחה זו. כל שידוע הוא, שהמיליארדר הבריטי נמשה מקרקעית הים באזור שבו שטה היאכטה שבבעלותו.

גם המיליארדר היהודי ארמונד האמר העמיד את אנשיו לרשות אנשי המשלחת. המיליארדר ג'ון ווייט ליווה את הפרשה ותומך בה כל העת. ניתן לומר שבמקביל למאמצים נוצר מעין מועדון של אילי הון יהודיים, שנשאבו ונרתמו כל אחד מסיבותיו שלו לסיפור של 'אוסף שניאורסון'. רון לאודר עצמו השקיע עבור הנסיעה במטוסו הפרטי לפגישה בפינלנד למעלה מחצי מיליון דולרים, מה שמלמד על חשיבותו של המאבק בפרשת הספרים. כל אלו וכנראה נוספים מרגישים יוקרה רבה לטפל בנושא, שנמצא לא רק בלב הפועם של תנועת חב"ד אלא הפך לנושא רגיש שהולך ותופח למשבר בין מעצמות.

המלחמה המשפטית הזו, שכעת מעלה הילוך, כבר גרמה לממשל הרוסי לנקוט צעדי מגננה לשמירת הנכסים. הרב קונין בארה"ב והרב אהרונב בארץ לא מתכוונים להרפות. עורכי-הדין שמלווים את התהליך כבר גיבשו רשימת נכסים - אותם ידרשו להקפיא. בקרב המוחות הזה, שמתנהל בחסות המעצמות, לא נאמרה המילה האחרונה. אך המילה הראשונה - של הרבי מליובאוויטש שהציב זאת כיעד - עומדת לנגד עיניהם של השלוחים שלא מרימים ידיים.

אם מהקרבות בין מוסקבה לאוקראינה יצא על הדרך ניצחון-ביניים לאוצרות הספרות היהודית, בחב"ד יראו בכך עוד הוכחה, אחת מני אינסוף, לחזון של הרבי וראייתו למרחק של שנים. אז נכון שאת משפט הסיכום 'דין נצח' עוד אי אפשר לומר בהקשר הזה, אך בחב"ד אף פעם לא מרימים ידיים. ואירועי התקופה האחרונה, מוכיחים בפעם המי יודע כמה, שמישהו משגיח על הכל מלמעלה - בעין פקוחה. ■